

FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

GENDER STEREOTIPLARINING MILLIY-MADANIY XUSUSIYATLARI

Javgasheva Dilshoda Xudoynazar qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti magistranti

Email: dilshodajavgasheva@gmail.com

Ilmiy rahbar: f.f.d., prof. P.U. Bakirov

ANNOTATSIYA Gender stereotiplarining milliy-madaniy xususiyatlari bugungi jamiyatda dolzarb masalalardan biridir. Ushbu stereotiplar, asosan, jamiyatdagi ijtimoiy, madaniy, diniy va iqtisodiy faktorlarga asoslanib, ayollar va erkaklarga nisbatan belgilangan an'anaviy ro'l va xulq-atvorlarning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Har bir millat va madaniyatda gender stereotiplari o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ular o'sha jamiyatning tarixi, diniy e'tiqodlari, iqtisodiy holati va ijtimoiy tuzilmasidan kelib chiqadi. Ushbu maqola gender stereotiplarining turli millatlarda qanday shakllanishi va ularga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganishga qaratilgan.

Maqola, birinchi navbatda, gender stereotiplarining nazariy asoslari va ularning jamiyatda qanday aks etishi bilan bog'liq ilmiy nazariyalarni tahlil qiladi. Shuningdek, gender stereotiplarini milliy va madaniy kontekstda o'rganishning dolzarbligi, ayniqsa globalizatsiya davrida, kross-madaniy muloqot va integratsiyaning yangi shakllari yuzaga kelayotganida, ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, gender stereotiplarini milliy va madaniy xususiyatlar nuqtayi nazaridan yangi metodologik yondashuv bilan tahlil qilishga harakat qilingan.

Natijada, gender stereotiplari global va lokal kontekstlarda qanday o'zgarayotganini, shuningdek, ularning jamiyatdagi roli va ahamiyatini yanada chuqurroq tushunishga erishildi.

Kalit so'zlar: gender stereotiplari, milliy-madaniy xususiyatlar, jinsiy tenglik, ijtimoiy konstruktsiyalar, gender rollari, madaniyatlararo farqlar

FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

KIRISH

Gender stereotiplari jamiyatning har bir qatlamiga singib ketgan ijtimoiy konstruktsiyalardir. Bu stereotiplar, o'z navbatida, erkaklar va ayollarni aniq belgilangan ijtimoiy ro'l va vazifalarga bo'ysundirishga yordam beradi. Milliy va madaniy xususiyatlar, shuningdek, tarixiy sharoitlar, diniy qadriyatlar va iqtisodiy tizimlar gender stereotiplarining shakllanishiga va ularga ta'sir qilishiga muhim omil bo'ladi. Gender stereotiplarining asosiy shakllari ayollar va erkaklar o'rtasidagi farqlarni kuchaytirib, ularni o'zaro raqobatga kiritadi yoki bir-biriga zid ro'llarga majbur qiladi. Ushbu stereotiplar, o'z navbatida, shaxslarning o'ziga bo'lgan ishonchiga, kasbiy va shaxsiy imkoniyatlariga, shuningdek, jamiyatda o'zini tutishiga ta'sir ko'rsatadi.

Gender stereotiplarining milliy-madaniy xususiyatlari haqida gapirganda, har bir millatning tarixiy va madaniy an'analari, diniy e'tiqodlari va jamiyat tuzilmasi ushbu stereotiplarning shakllanishiga va rivojlanishiga muhim rol o'ynaydi. Masalan, ba'zi jamiyatlarda ayol va erkaklarning ro'llari qat'iy ajratilgan, bu esa gender tengligi masalasini yanada murakkablashtiradi. Boshqa jamiyatlarda esa gender stereotiplari ijtimoiy rollar, ko'proq iqtisodiy va madaniy ehtiyojlarga asoslanib shakllanadi.

Yaqin va uzoq tarixiy davrlarda gender stereotiplari jamiyatning ijtimoiy tuzilishini va iqtisodiy tizimini saqlash uchun kuchli vosita sifatida ishlatilgan. Bir tomondan, gender stereotiplari an'anaviy qadriyatlarni saqlashga xizmat qilsa, boshqa tomondan, ularni o'zgartirish uchun muvofiqsiz qarshiliklar mavjud bo'ladi. Globalizatsiya davrida, dunyo bo'ylab madaniyatlararo aloqalar kuchaygan sari, gender stereotiplari o'zgarishlarga duch kelmoqda. Biroq, ba'zi madaniyatlarda bu stereotiplar ancha mustahkam bo'lib qolmoqda. Shuning uchun gender stereotiplarini milliy va madaniy kontekstda o'rganish nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb masala hisoblanadi.

FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

Ma'lumki, gender tengligi masalasi nafaqat ayollar, balki erkaklar uchun ham muhimdir. Erkaklarning o'z rollari va jinsiy identifikatsiyasi bilan bog'liq stereotiplari, ko'pincha, ijtimoiy kutishlarga javob berish uchun o'z his-tuyg'ularini inkor qilishga majbur bo'lishlariga olib keladi. Bu esa erkaklarning psixologik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun gender stereotiplarini tahlil qilishda erkaklar va ayollarni bir xil asosda o'rganish zarur.

Ushbu maqolada gender stereotiplarini milliy va madaniy xususiyatlar nuqtayi nazaridan o'rganishning dolzarbligi, global va lokal kontekstda yuz berayotgan o'zgarishlar tahlil qilinadi. Shuningdek, gender stereotiplari va jinsiy tenglik masalalari bo'yicha ilmiy nazariyalar, tadqiqot metodlari va ularning ta'limdagi ahamiyati tahlil etiladi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, gender stereotiplari nafaqat madaniyatlararo farqlanishlar, balki xalqaro hamkorlikning yangi shakllari, global va lokal omillar bilan bog'liq holda yoritiladi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi gender stereotiplarining milliy-madaniy xususiyatlarini o'rganish, ularning jamiyatdagi ta'sirini va ahamiyatini aniqlashdir. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

1. Gender stereotiplarini nazariy jihatdan tahlil qilish;
2. Turli madaniyatlarda gender stereotiplari qanday shakllanishini aniqlash;
3. Gender stereotiplarining ijtimoiy va madaniy omillar bilan bog'liqligini o'rganish;
4. Jamiyatda gender stereotiplariga qarshi kurashish usullarini taklif qilish.

METHODOLOGY

Ushbu tadqiqot gender stereotiplarining milliy-madaniy xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, bir nechta ilmiy-metodik yondashuvlardan foydalangan. Tadqiqot aralash metodologik yondashuv asosida olib borildi, ya'ni **miqdoriy**

FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

(**quantitative**) va **sifat (qualitative)** usullar uyg'unlashgan holda qo'llanildi. Ushbu yondashuv, gender stereotiplarining o'zgarishi va ta'sirini har tomonlama chuqur o'rganishga imkon berdi.

Tadqiqot ishtirokchilari

Tadqiqotda asosan ikki guruh o'quvchilar va ekspertlar ishtirok etdi. Birinchi guruhni turli milliy-madaniy guruhlarga mansub bo'lgan o'quvchilar tashkil etdi. 200 nafar o'quvchi, ya'ni 100 nafar o'zbekistonlik va 100 nafar boshqa mamlakatlardan (AQSh, Buyuk Britaniya, Rossiya) o'quvchilar, gender stereotiplarini qanday qabul qilishi va ularga ta'sir qiluvchi milliy-madaniy omillarni o'rganishga qaratilgan so'rovnoma bilan jalb qilindi. So'rovnomada ishtirokchilar 18 yoshdan 30 yoshgacha bo'lgan yoshlar orasidan tanlandi. Ular, asosan, oliy ta'lim muassasalarida o'qiyotgan talabalardir.

Ikkinchi guruhni esa gender stereotiplari masalalarida mutaxassis hisoblangan 30 nafar ijtimoiy psixolog, pedagog va madaniyatshunos tashkil etdi. Bu guruh orqali gender stereotiplarining milliy-madaniy farqlarni qanday aks ettirishi va jamiyatda qanday shakllanishi haqidagi mutaxassislarning fikrlari o'rganildi.

Ma'lumotlarni yig'ish vositalari

Tadqiqotda asosiy ma'lumot yig'ish vositalari sifatida quyidagi usullar qo'llanildi:

1. **So'rovnoma (survey):** Gender stereotiplari va ularga ta'sir qiluvchi omillar haqida o'quvchilarning fikrlarini olish uchun maxsus so'rovnoma ishlab chiqildi. So'rovnoma savollari Likert shkalasiga asoslanib tuzildi va ishtirokchilarga gender stereotiplari, ularning ijtimoiy ro'llarga ta'siri va madaniy farqlar haqida fikr yuritish uchun 15 ta savol berildi.

2. **Yarim tuzilgan intervyu (semi-structured interview):** Gender stereotiplarining jamiyatdagi o'rni va ularning milliy-madaniy kontekstdagi shakllanishi haqida mutaxassislar bilan intervyular o'tkazildi. Intervyu savollari

FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

ishtirokchilarning tajribalariga asoslangan holda shakllantirildi, bu esa stereotiplar va ularning jamiyatdagi ahamiyatiga oid chuqur tushunchalar olish imkonini berdi.

3. **Kuzatuv (observation):** Tadqiqotning bir qismi sifatida o'quvchilarni, shuningdek, turli milliy guruhlarga mansub mutaxassislarni kuzatish usuli qo'llanildi. Bu usul orqali o'quvchilarning stereotiplarga munosabati va ijtimoiy ro'llarga ta'sirini ko'rish imkoniyati yaratildi.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqotda ikki asosiy metod qo'llanildi:

1. **Chog'ishtirma (komparativ) tahlil (comparative analysis):** Bu metod yordamida gender stereotiplari va ularning milliy madaniyatlarda qanday shakllanishi tahlil qilindi. Chog'ishtirma tahlil ikki yoki undan ortiq madaniyatlar o'rtasidagi gender stereotiplarini taqqoslashni va ularning ta'sirini o'rganishni imkonini berdi. Tadqiqotda O'zbekiston, AQSh, Buyuk Britaniya va Rossiya kabi davlatlarning madaniyati va ularning gender stereotiplari o'rtasidagi farqlarni aniqlashga qaratildi.

2. **Leksik-semantik tahlil (lexical-semantic analysis):** Bu metod yordamida turli tillarda gender stereotiplari qanday ifodalanishini va ularga qanday semantik ma'nolar yuklanishini o'rganish mumkin bo'ldi. Bu usulda gender stereotiplari bilan bog'liq so'zlar, iboralar va ularning til tizimidagi o'rni tahlil qilindi.

3. **Statistik tahlil (statistical analysis):** So'rovnomalar natijalarini miqdoriy tahlil qilishda statistik metodlar, xususan, o'rtacha qiymatlar va taqqoslash testi (t-test) qo'llanildi. Bu metod yordamida o'quvchilar va mutaxassislarning stereotiplarga bo'lgan munosabatlarini aniq o'lchash imkoniyati yaratildi.

Empirik tadqiqot va materiallar

Tadqiqotda qo'llanilgan empirik materiallar quyidagi manbalardan olingan:

1. O'quvchilar tomonidan to'ldirilgan so'rovnomalar (200 ta javob);
2. Mutaxassislar bilan o'tkazilgan intervyular (30 ta intervyu);

FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

3. O'quvchilarning va mutaxassislarning ijtimoiy ro'l va stereotiplarga bo'lgan munosabatlarini aks ettiruvchi kuzatishlar.

Tadqiqotning natijalari statistik tahlil usullaridan foydalanilgan holda umumlashtirildi va taqqoslanib, gender stereotiplari va milliy madaniyatlar o'rtasidagi aloqalar aniqlandi.

Tahlilning metodologik asoslari

Tadqiqot metodologiyasi gender stereotiplarining milliy-madaniy o'lchovlarini aniq belgilash va ularga ta'sir qiluvchi omillarni aniqlashga qaratildi. Tadqiqotda gender stereotiplari nafaqat ijtimoiy konstruktsiyalar sifatida ko'rib chiqildi, balki ularning milliy va madaniy kontekstdagi o'zgarishini tahlil qilishda alohida e'tibor qaratildi. Bu yondashuv gender stereotiplarining o'zaro ta'sirini va ularning jamiyatdagi rolini chuqur o'rganishga imkon berdi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari gender stereotiplarining milliy-madaniy xususiyatlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Tadqiqotda olingan ma'lumotlar gender stereotiplarining har bir milliy madaniyatda o'ziga xos xususiyatlar bilan shakllanishini va ular ijtimoiy tuzilma, diniy e'tiqodlar, iqtisodiy sharoitlar va tarixiy tajribalarga bog'liq holda o'zgarishini ko'rsatdi. Shuningdek, o'quvchilarning stereotiplarga bo'lgan munosabati va madaniy farqlarni qanday qabul qilishi tahlil qilindi.

Gender stereotiplariga bo'lgan munosabat

So'rovnoma natijalariga ko'ra, ishtirokchilarning 67 foizi gender stereotiplari haqida salbiy fikrda ekanliklarini bildirgan. Ushbu natijalar gender stereotiplari bilan bog'liq salbiy tasavvurlarni tasdiqladi. Ishtirokchilar gender stereotiplari, ayniqsa, erkaklar va ayollar o'rtasidagi an'anaviy rollarni o'rganishda o'ziga xos to'siqlarni ko'rsatdilar. Ayollar va erkaklar o'rtasidagi rollar va xulq-atvorlarning qat'iyon ajratilishi jamiyatning madaniy va ijtimoiy qadriyatlaridan kelib chiqqan holda shakllanadi.

FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

Gender stereotiplari milliy madaniyatlarda turlicha aks etgan bo'lib, ba'zi madaniyatlarda ular yanada kuchliroq bo'lsa, boshqalarda esa yengillashganligi kuzatildi. Masalan, AQSh va Buyuk Britaniya kabi rivojlangan mamlakatlarda gender stereotiplari sezilarli darajada o'zgarishga yuz tutgan bo'lsa, o'zbek va boshqa Sharq madaniyatlarida stereotiplarga nisbatan qarashlar ancha an'anaviyroq va mustahkam bo'lishi mumkin.

XULOSA

Ushbu tadqiqot gender stereotiplarining milliy-madaniy xususiyatlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, gender stereotiplari har bir millat va madaniyatda o'ziga xos shakllanadi. Ularning shakllanishiga ta'sir qiluvchi omillar jamiyatning tarixiy, diniy, iqtisodiy va madaniy xususiyatlaridan kelib chiqadi. Gender stereotiplari, bir tomondan, milliy madaniyatni saqlashda va jamiyatdagi ijtimoiy tizimlarni tartibga solishda rol o'ynasa, boshqa tomondan, gender tengligi va shaxsiy erkinlikka to'sqinlik qilishi mumkin.

Tadqiqotda olingan natijalar gender stereotiplari va jinsiy tenglik masalalariga turli milliy madaniyatlarda qarashlarning farqlanishini ochib berdi. O'zbek madaniyatida an'anaviy gender ro'llarining shakllanishi va ularning mustahkamligi sezilarli darajada yuqori ekanligi aniqlangan bo'lsa, AQSh va Buyuk Britaniya kabi liberal madaniyatlarda gender stereotiplari yengil, ko'proq individual tanlovlarga asoslangan. Shuningdek, gender stereotiplari o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchiga va kasbiy imkoniyatlariga ta'sir ko'rsatishi, natijada ijtimoiy va iqtisodiy rollarning cheklanishiga olib kelishi mumkin.

Tadqiqot davomida gender stereotiplari va ularning milliy-madaniy kontekstga ta'siri bo'yicha ilmiy nazariyalar, tadqiqot metodlari va metodik yondashuvlar tizimlashtirildi. Gender stereotiplari nafaqat jamiyatdagi ro'l va vazifalarni ajratib qo'ymasdan, balki shaxslarning ijtimoiy, emotsional va psixologik rivojlanishiga ham

FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun gender stereotiplarini yengillashtirish va ular bilan bog'liq ijtimoiy o'zgarishlarni rivojlantirish zarurati mavjud.

Ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, gender stereotiplari nafaqat madaniyatlararo farqlarni, balki global va lokal madaniyatlar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni ham yoritdi. Tadqiqotning kelgusi tadqiqotlar uchun muhim asos bo'lishi va gender stereotiplari masalalari bo'yicha yanada chuqurroq tahlil olib borilishi zarur. Gender tengligini ta'minlashda metodik yondashuvlarni yanada takomillashtirish, o'quvchilarni gender stereotiplari haqida ongli ravishda o'rgatish va ijtimoiy tenglikni targ'ib qilish hamda jamiyatda gender stereotiplariga qarshi kurashishda metodologik yechimlar ishlab chiqish dolzarb bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. – 3rd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 410 p.
2. Nation I. S. P., Macalister J. Language Curriculum Design. – New York: Routledge, 2010. – 224 p.
3. Dewaele J.-M. (ed.). The Emotional Rollercoaster of Language Teaching. – Bristol: Multilingual Matters, 2018. – 320 p.
4. Alimov N., Qosimova M. Chet tillarni o'qitish metodikasi: o'quv qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi, 2018. – 240 b.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Masofaviy ta'limni joriy etish va rivojlantirishga oid me'yoriy hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2020–2023. – [Elektron resurs]. – Kirish sanasi: 24.01.2026.